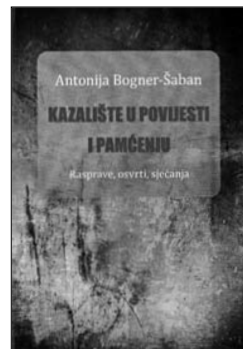

na zagrebačku pozornicu, kao u slučaju Hauptmannovih dramskih tekstova. U Miletićevo vrijeme na repertoaru su se često nalazila i Schillerova djela, posebice tragedije, u kojima su i gledatelji i uprava pronalazili snažne elemente za održanje nacionalnog zanosa i aktualnih kulturnih zadaća zagrebačkog kazališta, dok Goethe nije imao tako snažan odjek kod gledatelja pa nije došlo ni do planirane izvedbe *Fausta*. S druge strane, zabavni komadi komičnog žanra punili su i gledalište i blagajnu pa je zagrebačko kazalište opstajalo zahvaljujući značajnoj kvantitativnoj zastupljenosti i visoke književnosti i popularnih djela. M. Car potkrepljuje svoje tvrdnje analizirajući repertoar i stanje u zagrebačkom kazalištu s obzirom na mandate pojedinih intendantata i promjene uprave koja je, svaka na svoj način, oblikovala pristup njemačkom dramskom korpusu. U fazi integracije jačale su ideje južnoslavenskog ujedinjenja pa je i broj naslova s njemačkog govornog područja znatno manji, a kazališni se redovi u odnosu prema njemačkoj prijevodnoj dramskoj književnosti konsolidiraju tijekom Benešićeve, Gavelline i Konjovićeve ere dvadesetih godina 20. stoljeća. Primjerice, Hofmannsthalova i Wedekindova djela doživljavaju se kao reprezentanti suvremene strane dramatike i način upoznavanja s modernim strujanjima, a repertoar zabavne dramatike svoje mjesto i publiku pronalazi na Maloj pozornici tuškanačkog ka-

zališta. Gostovanje Burgtheatera u Zagrebu 1928. poticaj je autorici ove knjige za društvenopovijesnu raščlambu kulturnog transfera pa stoga toj temi posvećuje zasebno poglavlje i znanstvenom metodologijom rasvjetljuje društvene silnice o kojima se pisalo rijetko jer je pozornost povjesničara kazališta češće zaokupljalo *protjerivanje* iz 1860. nego događaji u prvoj polovici 20. stoljeća. Ovaj vrijedan prilog Milke Car proučavanju povijesti utjecaja njemačke dramske književnosti na hrvatsko kazalište izdvaja se iz dosadašnjeg korpusa proučavanja te teme ponajprije svojim pristupom i odabirom metodologije kulturnog transfera. Promatrajući Hrvatsko narodno kazalište kao posrednika nacionalne mobilizacije i pedagoškonacionalne integracije te tvrdeći da se nacionalno kazalište u istraživanom razdoblju nije oslobodilo navedenih obilježja, Milka Car nastojala je – ponajprije zahvaljujući temeljitom uvidu u tadašnju kazališnu kritiku i literaturu o povijesti hrvatske drame i kazališta – ilustrirati da je transfer njemačkih dramskih djela u zagrebačko kazalište, ponajviše zahvaljujući nestabilnim povijesnim okolnostima hrvatske državnosti, tekao praćen stalnim prijelomima između umjetničkih i domoljubnih nastojanja. Nesumnjivo, riječ je o knjizi koja je svojom temom dovoljno bliska, a pristupom izazovna pa će zacijelo pridonijeti i budućoj znanstvenoj revalorizaciji kulturološki važne teme iz povijesti hrvatskog kazališta.

Martina Petranović

FAKTOGRAFSKI I AUTOBIOGRAFSKI

Antonija Bogner Šaban,
*Kazalište u povijesti
i pamćenju.*
Rasprave, osvrti, sjećanja,
Ogranak Matice hrvatske
u Osijeku, Osijek, 2011.

U rujnu 2011. godine u izdanju osječkog ogranka Matice hrvatske oti snuta je najnovija u nizu knjiga i monografija teatrologinje Antonije Bogner Šaban u kojima se autorica nametnula i afirmirala kao pasionirana proučavateljica hrvatske kazališne povijesti, osobito onih njezinih manje poznatih i manje eksponiranih zadataka, spašavajući od zaborava mnoštvo hrvatskih kazališnih predstava, umjetnika i događaja, kao što je to godinama činila ili čini i kao predavačica u susretu sa studentima glume i teatrologije u Splitu, Zagrebu i Osijeku. Slična tvrdnja može se protegnuti i na knjigu nimalo slučajno naslovljenu *Kazalište u povijesti i pamćenju. Rasprave, osvrti, sjećanja* u kojoj je autorica sakupila tridesetak svojih tekstova ne samo različitih tematskih preokupacija, nego i različitih opsega i stilskih obilježja, pisanih za različite recipijente i u različitim prilogama, varirajući tako od odlučnog simpozijškoga izlaganja i poglavlja u knjizi, katalogu ili monografiji preko predstavljanja ili recenzije knjige do nekrologa.

Mnogo je načina na koji se može pisati i reispisivati nacionalna kazališna povijest. Uslijed poticaja koja su

nam pružila različita teorijska razmatranja i interpretativne paradigme humanističkih i društvenih znanosti u proteklih pola stoljeća, problematiziranje načina ispisivanja povijesti i načina povijesnoga pamćenja u samome je žarištu kazališna povijesna misli i metodologije. Osvrnemo li se na dosadašnje modele pisanja hrvatske kazališne povijesti, kao dvije važne linije pisanja o kazališnoj prošlosti nameću se ona koja u središte svoga proučavanja stavlja historiografsko nizanje povijesno provjerljivih podataka i ona koja teži bilježenju vlastitoga sudjelovanja u oblikovanju kazališne prošlosti. Jedan od najistaknutijih povjesničara hrvatskoga kazališta, Slavko Batušić, zapisao je kako se u svojim radovima o kazalištu kretao u dva smjera – u onome faktografskome u kojemu se bavio povijesću kazališta i stvaralačke djelatnosti pojedinih umjetničkih osobnosti te u onome autobiografskome u kojemu je donosio ispovijesti o vlastitim doživljajima pojedinih kazališnih događaja i ljudi. Čini se stoga kako je i radove Antonije Bogner Šaban okupljene i objedinjene u ovoj knjizi, ili možda točnije rečeno njezin način pristupanja i razumijevanja povijesti hrvatskoga kazališta, moguće sagledati upravo na tragu spomenute podjele koja u knjizi A. Bogner Šaban dobiva i otjelovljenje u naslovnim riječima *povijest* i *pamćenje*. Svojevrsno naslanjanje na radove cijenjenoga prethodnika tim je opravdanije ukoliko se zna da je upravo Slavko Batušić jedan od utemeljitelja zbirke današnjega HAZU-ova Odsjeka za

povijest hrvatskoga kazališta u kojem je autorica provela veći dio svoga profesionalnoga puta i u okrilju kojeg je nastao velik broj njezinih dosadašnjih studija, kao i radova objelodanjenih u ovoj posljednjoj knjizi. Znanstveni, kazališno povijesni pristup stoga mahom dominira u radovima u kojima je riječ o kazalištu i kazališnim umjetnicima 18. i 19. te prve polovice 20. stoljeća te u autoričinim osvrtima na nekoliko važnih recentnih teatroloških izdanja, dok će u radovima o autoričnim suvremenicima, bilo znanstvenicima i proučavateljima kazališta, bilo glumcima, redateljima i uopće kazališnim ljudima, biti mjesta i za intimno i za javno, kao i za osobno i nadosobno, dakako u različitim omjerima, ovisno već o autoričinoj bliskosti ili povezanosti s osobom ili temom o kojoj piše. U jednim će prevladavati znanstvenička akribija i teatrološki diskurs, u drugima će kazališno povijesna raščlamba njihova prinosa povijesti i suvremenosti hrvatskoga kazališta biti nadograđena osobnim sjećanjima i dogodovštinama te osjećanjima poštovanja, naklonosti i/ili prijateljstva, pa i neskrivenog divljenja osobama kojima je pojedini rad posvećen, od Dragutina Tadijanovića preko Ene Begovića do Ivana Jindre. Sklonost i umješnost u oblikovanju teatroloških portreta značajnih hrvatskih kazališnih umjetnika autorica je, napokon, pokazala i u nizu svojih prethodnih radova – kako znanstvenih priloga u svojim autorskim knjigama (npr. glumica u knjizi *Zaustavljeni trenuci glume* ili pisaca, gluma-

ca i redatelja u knjigama *Povrat u nepovrat* i *Novi sadržaji starih tema*), tako i u brojnim monografijama koje je priredila i uredila, primjerice o Špiri Guberini, Kostu Spaiću ili Josipu Marrottiju. Portreti u ovoj knjizi važni su i zbog toga što je dijapazon portretiranih proširen uključivanjem proučavatelja hrvatskoga kazališta, kao što su Nikola Vončina i njegov prilog proučavanju povijesti i teoriji hrvatske radiodramske produkcije ili Vida Flaker, dugogodišnja djelatnica Akademijina instituta u Opatičkoj 18, tekstologinja i prevoditeljica. Kao što i naslov ukazuje na dva temeljna očista koja će umnogome obilježiti studiju Antonije Bogner Šaban, tako i ime biblioteke u sklopu koje je knjiga otisnuta – a riječ je o biblioteci Iznovljavanja – i nazivom aludira na drukčija, autorska, inovativna, dijelom i revizionistička čitanja hrvatske kazališne baštine. Uvijek sklona isticanju veličine malenih i onih koje su dotadašnji kazališno povijesni radovi prešućivali, zaobilazili ili po autoričinu sudu možda i neprimjerno vrednovali i prikazivali, A. Bogner Šaban i u ovoj knjizi ostaje dosljedna i vjerna svojim istraživačkim ciljevima. Svojevrsni “revizionizam” dotadašnjih misli napose se osjeti u članku *Početak prije početka* u kojem autorica utvrđuje značenje amaterskih kazališnih predstava na hrvatskom jeziku tijekom 19. stoljeća te događaja i osobnosti koje su prethodile utemeljenju Hrvatskoga narodnoga kazališta u Osijeku i velikim dijelom njegovo utemeljenje uopće učinile mogućim, na način na koji se

o tome dotada nije govorilo zbog nedovoljne istraženosti, ali i zbog stanovitih ideoloških opterećenja. Sklonost se *iznovljavanju*, štoviše, može kanalizirati kroz još tri važne teme ove knjige, ali i autoričina teatrološkoga rada uopće, a to su kazališni život Slavonije, lutkarstvo i kazališna likovnost.

Jedna od najvažnijih zagovornica slavonske dramske književnosti i kazališta u hrvatskoj teatrologiji – o čemu ponajbolje svjedoče njezine knjige i monografije *Kazališni Osijek, Festival glumca, Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Dječje kazalište Branka Mihaljevića* i *Vinkovačka kazališna tradicija* – već je u prvoj studiji ove knjige “Cererinjoj i Dionizovoj prikazbenoj poslanici”, usredotočena na jezgrovit pregled kazališnoga i dramskoga života Slavonije, Baranje i Srijema od 18. stoljeća do suvremenosti. Autorica, rodom i sama Slavonka, u njoj prikazuje najvažnije kazališne postaje u životu gradova i mjesta kao što su Požega, Slavonski Brod, Vukovar, Osijek, Virovitica, Ilok, Beli Manastir i Županja, a obol slavonskim kazališnim temama nastavlja se i kroz studije posvećene brojnim kazališnim umjetnicima rodom iz toga kraja, odnosno onima koji su svojim djelovanjem obilježili kazališnu prošlost Slavonije poput Branka Mešega, Miroslava Madera, Joze Matakovića, Vanje Dracha, Fabijana Šovagovića i drugih.

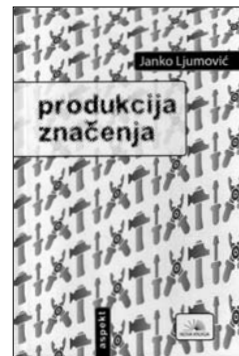
Idući konstitutivni segment teatrološkoga rukopisa Antonije Bogner Šaban jest i autoričino bavljenje problematikom lutkarskoga pa i dječjega

kazališta. Tako se i ovdje, pišući o knjigama Henryka Jurkowskog, Borislava Mrkšića i Luke Paljetka te o radu Kosovke Kužat Spaić, kao i u svojim prethodnim radovima (*Marionete osvajaju Zagreb, Tragom lutke i Pričala, Susreti lutkara i lutkarskih kazališta*), ponovno potvrđuje kao vrsna poznavateljica povijesti i suvremenosti svjetskoga, a napose hrvatskoga lutkarstva. Kvalitativno, ako ne i kvantitativno velik dio knjige otpada i na u hrvatskoj teatrologiji razmjerno rijetka razmatranja hrvatske kazališne likovnosti, napose u člancima posvećenim hrvatskim scenografima Jozi Matakoviću i Aleksandru Augustinčiću, autoru kazališnoga zastora za lutkarsko kazalište Ivici Antolčiću ili kostimografkinji Ljubici Wagner čiju je veliku retrospektivnu izložbu priredila upravo Antonija Bogner Šaban.

Posljednja, uvjereni smo tek zasad, u nizu autorskih knjiga teatrologinje Antonije Bogner Šaban sabire njezine radove objavljene u prvom desetljeću 21. stoljeća, ali i sumira teme kojima se tada, a i ranije kontinuirano bavila. No, promotrimo li još jednu temu kojom se Antonija Bogner Šaban bavila tijekom minuloga desetljeća, shvatit ćemo da nam je autorica ostala dužna još barem jednu knjigu, onu posvećenu višegodišnjoj autoričinoj znanstvenoj opsesiji, istaknutom glumcu i redatelju prve polovice 20. stoljeća – Ivi Raiću. Čini se stoga prikladnim zaključiti ovaj prikaz s nadom u što skorije ukoričenje autoričinih misli o jednom od utemeljitelja hrvatske kazališne režije.

Darko Lukić

ZNAKOVI KULTURNE PRODUKCIJE

Janko Ljumović:
Produkcija značenja,
Nova knjiga, Podgorica, 2011.

Janko Ljumović uvjerljiv je autor i autoritet kad je riječ o kazališnoj produkciji i kulturnoj proizvodnji uopće. Intendant Crnogorskog narodnog pozorišta u Podgorici, profesor na studiju produkcije Fakulteta dramskih umjetnosti na Cetinju, autor brojnih kulturnih i medijskih projekata, aktivan teoretičar i praktičar kulturnih politika i kulturnih produkcija u regiji, uistinu ima što reći o temi kojoj pristupa. I zna kako to treba učiniti. Utoliko njegova knjiga *Produkcija značenja* predstavlja ne samo zanimljivo svjedočenje o vrlo dinamičnim tranzicijskim procesima u crnogorskom kulturnom životu, nego i koristan prilog još uvijek skromnom popisu relevantnih naslova u tom području u cijeloj regiji. Pojam “značenje”, naravno, ne razumijeva Ljumović (samo) u ograničenom opsegu semiotike, nego ga rabi prije svega u višeznačnosti riječi “smisao”. Upravo u tom opsegu kreću se Ljumovićeve teorijska razmatranja i raščlambe praktičnih studija slučaja pa cijela knjiga sa svojim 21 poglavljem okupljenim u dva dijela propituje i smisao proizvodnje i proizvodnju smisla te smislenost bavljenja kul-